

A régészeti szakfelügyelet keretében novemberben elvégezték gépi humuszolást, valamint az ásatási kutatóárkok és szelvények megnyitását követően, 3-4 fő régészeti bontómunkás és 1 fő régésztechnikus részvételével elvégeztük az előkerült 19 objektum és 20 stratigráfiai egység (kerek, kis és közepes méretű gödrök, cölöplyuk és 3 D–É-i irányú árok) metszetre történt, majd teljes bontását, fotó- és rajzi dokumentációját, valamint a D-i és Ny-i szelvényfal dokumentálását. A regisztrált jelenségeket és a kutatási terület határait a BTM geodétái két alkalommal bemérték.

Egy, a D-i szelvényfaltól É-i irányban kb. 17 m-re feltárt újkori gödör kivételével az összes, a régészeti szakfelügyelet és a megelőző feltárás keretében előkerült, dokumentált jelenség a munkaterület D-i határától számított kb. 8 m széles sávon belül helyezkedett el. A többé-kevésbé intaktnak tekinthető márgafelszín ebben a sávban enyhe, folyamatos terepesést mutat É-i irányban, a Bérc utca felé. Az ettől északabbra fekvő terület lejtése lépcsőzetes, nagy méretű, sittel töltött gödrökkel, teraszosítás nyomaival, kis téglalapítmények alapozásaival tagolt; a márgafelszín jórészt bolygatott. A feltöltés és a humuszréteg vastagsága a terület legnagyobb részén 10–200 cm között változik.

A feltárt jelenségek kora keltező értékű leletek hiányában vagy nem volt meghatározható, vagy újkorinak, recensnek bizonyult. A 3 gödörből előkerült kis számú, kis méretű, késő vaskorra keltezhető kerámiatöredék a velük egy kontextusból származó újkori/recens kerámia és egyéb szemét alapján másodlagos helyzetben lévőnek tekinthető. A terület késő bronzkori megtelepedési horizontjára mindössze egy jellegtelen, kisméretű, szórvány kerámiatöredék utal. Az előkerült kisszámú, szórvány régészeti lelet a citadella platója felől lemosódó, erodálódó talajrétegekből származik.

A feltárás eredményeként kijelenthető, hogy az építési telek területén a természetes erózió, valamint az erőteljes újkori és recens bolygatottság (teraszosítás, épületek, közművek, 2. világháborús pusztítás és az azutáni tereprendezés) következtében, valamint a terület szórványos régészeti korú megtelepedettsége (az ismert gellérthegyi lelőhely kiterjedésének É-i határa) folytán komolyabb régészeti korú megtelepedés nyoma nem található. Régészeti korú jelenségek előkerülésére legfeljebb a telek legdélebbi, nagyobb mélységű földmunkavégzés és feltárás által jelenleg nem érintett sávjában lehet számítani, az ismert késő bronzkori és késő vaskori település (KÖH 43174) legészakibb határa valószínűleg ebben a sávban húzódik. A feltárásnak a terület régészeti megtelepedésére és rétegtani jellemzőire vonatkozó eredményei összhangban állnak a Maráz Borbála által 2004–2007 között, a Bérc utca más telkein végzett próba- és megelőző feltárások, régészeti megfigyelések során nyert eredményekkel.

TÓTH FARKAS MÁRTON

52. Budapest I, Logodi utca, Bugát lépcső (KÖH 39583)

Kö

Az elektromos művek a Logodi utca teljes hosszában, a Ny-i oldalon a járda vonalában kicserélte az elektromos kábeleket 2014. június hónapban. Az új kábeleket mindenütt a régi nyomvonalán fektették le. Régészeti objektum, illetve régészeti lelet nem került elő.

A Bugát lépcsőnél, a Logodi utca és az Attila út között, 2014. június. 13-án, elektromos kábelfektetést végeztek a meglé-

vő nyomvonalon, Logod falu itt feltárt és bemutatott templomromján keresztül. A tervek pontos nyomvonalat nem adtak meg az építetőnek, hanem a meglévő kábelek megkeresését írták elő. Az eszerint eljáró munkavezető a Logodi utca mentén megtalálta a lépcső mellett levezető szakaszt, amely az É-i templomfalán egy korábbi áttörés helyén jut be a templom belsejébe. (Az áttörés kb. 20 cm-t érint az eredeti alapozásból a többi az 1940-es évek kiegészítésén halad keresztül szinte a felszínen!) A továbbiakban a kábelek több ágra szakadnak, amelyek közül az építésvezető a felszíni nyomok alapján a legutóbb megbontott kövezetet figyelve érte el a templom Ny-i falát. Itt csak egy kábelt talált, amely a magasan lévő faltetőn, ugyancsak szinte a felszínen halad kifelé a templomból. Ezután kutatóárokmal D felé tovább kereste a kábeleket a templom falán kívül, és kb. fél méterre meg is talált egy kábelköteget, amelyet azonban az itt álló fa gyökereinek elvágása nélkül nem tudott volna megközelíteni. Ezután úgy döntött, hogy az új vezetékét a korábban talált szimpla vezeték nyomvonalán, a falat mélyebben áttörve vezeti ki a templom belsejéből. A helyszínen megjelent Vákár Tiborral és a helyi munkavezetővel a Budapesti Történelmi Múzeum részéről abban állapodtunk meg, hogy a már megkezdett és nagyrészt elvégzett munkát fejezzék be, és hétfőig adjanak lehetőséget a fal dokumentálására (fotó, geodézia). 2014. június 16-án, miután az árkot a kivitelező megtisztította lefotóztuk a templomfal érintett szakaszát, valamint geodéziai felmérést készítettünk. A geodéziai felmérés kiterjedt a templom látható falainak egészére is, mivel korábban itt nem volt alkalmunk modern geodéziai felmérést készíteni. A dokumentálás megtörténte után a vezetékét elkészítették és az árkot visszatöltötték.

VÉGH ANDRÁS

53. Budapest I, Öntőház udvar (KÖH 52385)

Kk, Ú, Tő

A Várkert-bazár felújításának szerves részét képezték az Öntőház udvar területén végzett helyreállítási munkák és új közművek telepítése, amelyeknek régészeti megfigyelését 2014. január 14-ig, végig „hivatalból” folyamatosan figyelemmel kísértük. Ezután 2014. március 7. és április 11-e között több, a tereprendezéshez és a kert végleges kialakításához kapcsolódó földkitermeléssel járó tevékenységek szakfelügyeletét láttuk el. (Ezekről a munkákról a Budapesti Történelmi Múzeum sajnos nem minden esetben kapott előzetesen tájékoztatást!) Mivel azonban a helyreállítási program még ez után is folytatódott (vö. az udvar É-i zárófalának, azaz a 9. sz. várfalnak a tisztítása + az udvar Ny-i támfala mögött szivárgórendszer kiépítése), így a munkák teljes lezárására részünkről végül 2014. augusztus legvégén, szeptember elején került sor.

Március 7-én az udvaron több É–D-i és K–Ny-i árkot húztak közműfektetés céljából. Az árkok mélysége viszonylag csekély volt, 100–120 cm között, és kizárólag a modern kori feltöltési réteget érintették.

Március 17-én, az udvar közepén, téglalap alakú árok kiásására került sor. Mint kiderült, ez az udvar lejtős kialakításához szükséges támfal alapozási árka, amelynek É-i részén a 16. századi, és fokozottan védett, Öntőműhelyhez tartozó É–D-i és K–Ny-i irányú falak által határolt sarok került elő. Itt rétegmegfigyelésekre nem volt lehetőségünk, a fal dokumentálása és geodéziai felmérése megtörtént. A falak megóvása érdekében geotextillel való letakarásukat kértük, amit aznap el is végeztek.

Az árok középső K-i részén egy K–Ny-i, D-i részén egy É–D-i irányú falat ástak ki géppel, az utóbbiban kőgolyó volt látható. Ezek a falak barokk koriaknak bizonyultak és elbontásra kerültek.

Március 27-én az udvar D-i részén nagy méretű gödröt nyitottak markológéppel egy előnevelt fa ültetése céljából. Ebben egy kb. 2 m átmérőjű, törtkövekből rakott kávájú, kútszerű objektum szája került megbolygatásra. Betöltéséből nagy mennyiségű grafitos téglá és égett agyagtapasztás töredéke jött napvilágra, török és újkori kerámiák kíséretében. Feltehető – de ennek ellenőrzésére nem volt mód – hogy itt egy ágyúöntéssel kapcsolatos öntőgödör vázára bukkantunk. Elképzelhető, hogy ugyanilyen objektum lehetett a télen, jóval északabbra (részlegesen) feltárt „kút” is.

A D-i zárófaltól, vagy Vízhordófolysótól D-re, a szárazárok területén, április elején egy téglaboltozatú építmény került elő az erre a részre tervezett színpad előkészítési munkálatai során. A helyszíni megtekintés után egy nagyjából É–D-i irányú, valószínűleg török eredetű, de a barokk korban megújított csatornaként lett azonosítva, amelynek É-i vége a D-i zárófalba, D-i vége pedig a szárazárok kőfalába futott bele. Április 7–10. között ennek a csatornának a dokumentálását és geodéziai felmérést végeztük. A csatornából és környezetéből számos kőgolyó és török kori kerámia került elő.

Április 9-én az Öntőház udvaron öt 150×150 cm széles, 100 cm mély ültetőgödört ástak ki géppel. A munkavégzésről az előző nap kaptunk értesítést. A gödrök régészetileg érdekelt réteget, objektumot nem vágtak. A nap folyamán újabb K–Ny-i irányú árok került kiásásra a D-i részen, ebbe elektromos kábeleket fektettek a közműalagúttól a kiszolgáló épületig. Az árokban előkerült egy É–D-i irányú falszakasz, amelyben és amelynek környékén, a barokk kori planírozási rétegben, számos kisebb-nagyobb kőgolyó, vasgolyó és 16–17. századi leletanyag volt. Az árok K-i vége a Zsigmond-kori falat, annak kerékvetőköves kapuját érintette. A Zsigmond-kori fal fokozottan védett, nem elbontható, emiatt az árkot É felé kiszélesítették és így a fal megsértése nélkül el tudták helyezni az elektromos kábeleket.

Április 11-én az Öntőház udvaron egy É–D-i sekélyebb árkot húztak a D-i várfal irányába. Ez régészetileg érdekelt réteget, objektumot már nem érintett.

A WHB megbízása alapján a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztálya 2014. július 31. és augusztus 12. között régészeti megfigyelést végzett az ún. 9-es és 12-es várfal rekonstrukciós, illetve restaurációs munkái kapcsán.

A két, számokkal megjelölt várfal valójában az Öntőház udvar É-i (9) és D-i (12) zárófalával azonos.

A 12-es várfal most érintett, É-i oldalát, pontosabban annak alsó zónáját már korábban, részben az itt 2012. március és június⁵ között folyt várfalrekonstrukció, részben a 2012. november és 2014. január között végzett feltárás idején részletesen dokumentáltuk, így itt most e tekintetben csak kisebb korrekciókra volt szükség. Tevékenységünk inkább a konzerválás megfigyelésére irányult. Ezzel kapcsolatban mindössze egyetlen dolgot kell felvetnünk, amit egyébként az ezzel kapcsolatos, részünkre is megküldött restaurátori szakvélemény már említett. Az ásások, valamint az itt folyt járda- és lépcsőépítés során, a várfal alján, hosszú sávban előtűnt az eredeti, középkori vakolat. Ennek rögzítése most megtörtént. Azonban: saját szemünkkel

is meggyőződhattünk arról, hogy a várfal tetején elhelyezett vízköpből lecsorgó víz folyamatosan felferődik és ez nagyobb foltokban nedvesen tartja a frissen konzervált vakolatmezőt. Ez már viszonylag rövid idő alatt is komoly károsodást okozhat. Tehát, egyetértve a restaurátori szakvéleménnyel, megfontolónak tartjuk a fal érintett részének hidrofóbizálását, de csak olyan anyaggal, amely a már beszívódott nedvesség kipárolgását is lehetővé teszi. (Egyébként célszerű lett volna a falnak a járdaszint alatti részét teljes hosszban szivárgólemezrel védeni, ami a közüzalékos járdafelületbe beszivárgó vizet is távol tartotta volna.)

A 9. várfal most restaurált szakasza az egykori É-i várfalnak csak a középső részét jelenti. A várfal Ny-i, magasan álló részét, a benne nyíló középkori kapuzattal, illetve a tetején lévő kilátóterasszal már korábban restaurálták. Az erősen lepusztult, illetve lebontott K-i rész egyes csonkjait az öntőház udvari „Testőrpalota” pincéjében, valamint az Öntőház lépcső felújításakor végzett régészeti megfigyelésünk során tudtuk dokumentálni.

A most szóban forgó középső falszakasz a megfigyelés szempontjából önmagában is két részre osztható: az öntőház udvari (illetve utcai) szintről induló K-ire, illetve a K-i felfezető út szintjéhez kapcsolódó Ny-ira. A kettőt nagyjából az Öntőház udvart Ny-ról határoló támfal vonala választja el egymástól, amit a részsűv falkoronában mutatkozó lépcsőszerű szintváltás is mutat. Mivel a két falrész mindkét oldalát (a külső, É-it és a belső, D-it) restaurálás alá vonták, így összesen négy falfelület (ÉNy és DNy, ÉK és DK), valamint elvileg a falkorona megvizsgálására volt lehetőség. (A falkoronát a modern helyreállítások során mindkét részen nagy méretű kőlapokkal fedték le. Itt így mindössze azt tudtuk megfigyelni, hogy a kőlapokat a Hauszmann-féle palota másodlagosan felhasznált köveiből faragták ki. Ezek közül az egyik egykor a Sikló felé néző neobarokk kerítés díszítőelemei közé tartozott.)

A falfelületek közül a Ny-i szakasz két oldala (az ÉNy-i és DNy) sokkal bolygatottabb, ezt a részt ugyanis a háború utáni helyreállítások során modern kapuzattal törték át, hogy az itt kialakított új utat átvezessék. (E kapunak tehát semmilyen előzménye nem volt!) Ennek környékét mind az É-i, mind a D-i oldalon erősen megköpenyítették, javították és/vagy kifügázták úgy, hogy itt eredeti falfelület szinte alig fedezhető fel. Különösen igaz ez a DNy-i falfelületre. A kapu D-i oldalának Ny-i, alsó szegletében viszont jól láthatóan megmaradt az eredeti szilatómb, amelyre a falat ráalapozták, s amelyet a kapu kialakításakor részlegesen lefaragtak. Az ÉNy-i falfelületen említésre méltó, hogy a falkorona fedlapok alatti részén lépcsős téglakifalazás látható, amely új- és modernkori téglákból áll.

A K-i szakasz K-i végét az Öntőház udvar kapuja jelöli ki. Ezt ebben a formájában az Ybl-féle építkezések során alakították ki, de már a barokk-, a török, sőt a középkori kapuzatnak is kb. ugyanitt kellett állnia, ugyanis az Öntőház utca korábbi nyomvonala is nagyjából ugyanott – talán kicsivel keletebbre – húzódott, mint a jelenlegi. A korábbi kapu(k)nak azonban semmilyen nyoma nem volt észlelhető, sem az itt folytatott korábbi földmunkák (2013. december és 2014. január), sem a mostani restaurálás során.

A régészeti megfigyelés szempontjából a legérdekesebbnek a kapu és a támfal közötti DK-i falfelület bizonyult. Jóllehet a felület felső része, a támfal melletti legalsó sáv, valamint a közvetlenül az Ybl-féle kapu melletti szegély téglával van végigfalazva, és az alatta lévő sáv is meglehetősen roncsolt, javított, itt mégis az eredeti, középkori falstruktúra viszonylag nagy

5 RKM 2012, 15–17.

felületen őrződött meg. A vegyes anyagú (mész, homok, tufa és márga, valamint ezek javítására téglák) falat jórészt kis és közepes méretű törkövekből rakták, ezek között azonban néhány durván faragott, kváderszerű tömb is észlelhető – elsősorban a fal K-i oldalának az alsó részén. A többé-kevésbé „vízszintes” sorokba rakott kövek egymás fölé rendezett, vastagabb (0,8–1,2–1,5 m) rétegei között itt-ott vékony kiegyenlítő csikok, ún. falegyenek is megjelennek, amelyeket általában tetőcserepekből, ritkábban téglákból vagy lapos kövekből fektettek végig. A vizsgálható falfelület nagy részén már a munkák megkezdése előtt égésnyomokat lehetett sejteni. A beállványozás és a felületi takarítás után a korábban felsejlő részleteket közvetlen közelről tudtuk vizsgálni. Ennek nyomán az előzetes gyanú valósnak bizonyult: a vörös és fekete színű kövek többségénél nem a természetes színükről, hanem az égés következtében keletkezett, különböző mélységű elszíneződésről van szó. Ezt a kövek jellegzetes, kagylós lehasadása is alátámasztja, ami helyenként nagyobb felületeken is mutatkozik. Bár a falfelület nagyobb része égettnek és „nyersnek” bizonyult, K-ról számítva kb. 1/3-nyi távnál, mintegy 4,5 m magasságig fennmaradt az eredeti vakolat egy függőleges, kb. 70–80 cm széles sávja. Az égett felületek között épen maradt vakolatsávra egyelőre nem találtunk magyarázatot. A falfelület Ny-i harmadában, alul, egy K-ról Ny-ra átlósan felhúzó, eltérő habarcsanyagú sáv figyelhető meg, amely az eredeti falfelületben lévő nagyobb kiromlás utólagos kifalazásának tűnik. A kifalazás anyaga azonban még középkor vagy török korinak is „elmeget”. Mindenesetre a kifalazás helyenként már elvált az eredeti falstruktúrától. Nyilván nem véletlen, hogy ezen a részen legalul egy újkori téglákból rakott sávval köpenyezték meg a falat, mert már akkor észlelhetők a problémák.

Az utólagos javítások miatt valamivel kevesebb információt hordoz a falszakasz túlsó oldala, az ÉK-i falfelület. A fal alsó, tereprészhez közeli részén kisebb foltokban itt is fennmaradt a vakolat. A K-i oldalon két, vékony, középkori téglákból rakott „vízszintes” sáv látható. A felület fedlapokkal fedett falkoronáján, középtájon egy ugyancsak téglákkal (de nagyobb méretűekkel!) kifalazott, szabályos négyzetesnek tűnő folt figyelhető meg, amely akár egy nyílást is jelölhet.

A régészeti megfigyelés során mind a négy, fent leírt falfelületet fotókkal és rajzzal is dokumentáltuk.

A fentiek mellett figyelemmel kísértük az udvar Ny-i támfala mögött folytatott szivárgó fektetési munkát is. Itt az újkori/modern (kétrétegű!) támfal mögött, a kiásott mélységig (kb. 2–2,5 m) kevert, hasonló korú feltöltés volt megfigyelhető. Ebből mindössze egy, középkori eredetű, és egy, barokk kőfaragvány került elő: az előbbi egy ablakosztó töredéke, az utóbbi feltehetőleg a terület felett húzódó, áttört díszes kőkorlát fedlapja volt. A kisedett faragványokat sajnos a kivitelező a levonuláskor ismeretlen helyre szállította, így ezeknek csak fotódokumentációja maradt fenn.

MAGYAR KÁROLY

54. Budapest I, Víziváros déli része (Ponty utca 6.) (KÖH 39706)

Á, Kk, Kú

Építkezést megelőző régészeti feltárást végeztünk a Budapesti Történelmi Múzeum részéről a Bp. I. Ponty utca 6. sz. épület hátsó kerterésében, 2014. május 26. és június 26. között. Az ásátás a felújítandó ház mögötti kert területén, a garázs helyén folyt.

A kert az utca szintje fölött kb. 2 m-rel magasabban található a Várhegy lábának erős lejtése és a nagy feltöltés miatt. Az ásátás során kiderült, hogy az eredeti termett talaj (altalaj és mészközsíklák) az utcával nagyrészt egy szintben van, ezen terület el a 2 m-es középkori és törökkori feltöltés.

A felszíni nyelés, takarítás után előkerült a 19. században épített D-i melléképület É-i homlokzati fala és két osztófal. A középső helyiségben valószínűleg valamely műhelytevékenység égető-berendezésének téglalapozásait is megtaláltuk. Az ásátási területen – egy a 18–19. századra keltezhető – É felé lejtő, erősen kopott kövekből álló udvarkövezet kis részlete, egy kőből falazott kisméretű pinchehelyiség – valószínűleg jégverem – és egy tört márgából rakott falú kút került elő. A jégverem egy nagyobb méretű pince kiásott, majd visszatöltött, de pinceként valószínűleg nem használt gödrébe volt építve.

A terület DNY-i részén faszerkezetes(?) épület szárazon rakott kövekből készült alapozása, a ház ÉK-i sarka került elő. É-i falánál egy feltehetően a házból kinyúló kemence szétrombolt patiscsömbjeit és falának kör alakban leszurkált karónyomait találtuk meg. Az épületet a 17. században építhették. Ettől É-ra két csontvázat tártunk fel a késő török kori feltöltésbe ásva. Stratigráfiai helyzetük alapján a 17. század második felében/égén, vagy a 18. század elején kerülhettek a földbe. Az 1. sír egy hason fekvő férfi csontváza volt, hasában vas nyílhegyet, feje körül pénzeket találtunk. A 2. sír egy oldalt fekvő kamasz férficsontváza volt, közelében gombostűket és szákvarró tűt tártunk fel. A vízivárosi ásátások során temetőn kívül a legritkább esetben szoktak előkerülni „magányos” sírok, ezért feltételezzük, hogy vagy ostrom során gyorsan elföldelt egyénéről, vagy nem természetes úton meghaltakról van itt szó.

A csontvázak egy a 16. század második felében épült ház (vagy pince) lerombolt és elplanirozott omladékába lettek beásva. Az épület – a szintviszonyok alapján – félig földbe mélyített lehetett, falait kevés földdel rögzített törkövből falazták, de felhasználtak helyben talált sziklatömböket is. Két helyiségből állt, amelyet hasonló anyagú osztófállal választottak el egymástól. Az első helyiségben egy összeomlott szemeskályha patiscsömbjeit és tálka alakú zöldmázás kályhaszemeket, a második helyiségben sok nagy méretű vasat találtunk. Az első szoba tehát lakószoba volt, a másodikat viszont szerszámoskamrának használták. Az omladék réteg alatt elszenesedett deszkaplátó, ez alatt sárga agyag tapasztást tártunk fel. A háztól K-re két, kevés leletanyagot tartalmazó, négyzetes ill. kör alakú szemétdöör is volt.

A török épület alatti mélyítésben egy hatalmas méretű keménymész-kö sziklatömböt tártunk fel. A sziklától D-re, mintegy 3,5–4 m mély beásást találtunk, amelyet 13–14. század elejei leletanyagot tartalmazó szemetes földdel töltöttek fel. A szikla megmunkálásnyomai alapján egy 13. századi külszíni kőfejtő maradványainak létét feltételezzük. A középkori feltöltésbe a 15. században két szemétdööröt ástak bele. A nagyobbik szemétdöör félig ép edényeket is tartalmazott.

Az eredeti őshumusz csak a terület É-i részén, fél négyzetméternyi helyen került elő.

BENDA JUDIT